

УДК 372.8:802

М.В. Байда, м. Житомир

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕХНОЛОГІЙ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Анотація

В статті аналізуються виховні аспекти кооперативного навчання як творчої групової діяльності. Розглядаються можливості використання кооперативного навчання при формуванні соціальних навичок.

Ключові слова: виховання, кооперативне навчання, соціальні навички.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вищий навчальний заклад виступає останньою ланкою у процесі психологічної і професійної підготовки цілісної особистості. Етап навчання в вузі містить у собі безліч можливостей для майбутніх фахівців та безліч можливостей для викладачів, які не лише дають академічні знання, але й готують до життя в новому соціокультурному просторі ХХІ-го століття. При значній різноманітності методів, прийомів та технологій роботи в вищому навчальному закладі кооперативне навчання найбільш гармонійно відповідає характеристикам гуманістичної парадигми освіти, та має значний потенціал при підготовці майбутніх спеціалістів в умовах ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням кооперативного навчання займалась значна кількість науковців. Як відомо, кооперативне навчання,

чи навчання у співробітництві, в сучасному потрактуванні набуло найбільшого поширення в США. Американські науковці зробили значний внесок у дослідження переваг роботи в групах кооперативного навчання порівняно з індивідуальною формою роботи та змаганням (М.Дойч, Р.Джонсон, Д.Джонсон та ін.), виділили нові парадигми в викладанні дисциплін в коледжі (Б.Кемпбел, К.Сміт), а також розробили різноманітні методи і технології кооперативного навчання (Р.Джонсон, Д.Джонсон, Е.Голубек, Ф.Ліман, Р.Славін, С.Каган, Ш.Шаран, Е. Аронсон та ін.). Особливу увагу в цих дослідженнях привертає виховний потенціал кооперативного навчання (Р. Олсен, С.Каган), а саме формування соціальних навичок.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті полягала у визначенні виховних можливостей кооперативного навчання в соціокультурному просторі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті гуманістичної освітньої парадигми під кооперативним навчанням ми розуміємо метод активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів у малих групах, який реалізує принципи особистісно-орієнтованого навчання і базується на взаємозалежності учнів один від одного, їх залежності від спільної мети, їх відповідальності за результати роботи групи при взаємному навчанні [5, с. 46]. Досліджуючи взаємозв'язок між членами групи, Д. і Р. Джонсони (1970, 1974, 1989) розробили теорію соціального взаємозв'язку, згідно з якою діяльність осіб і результати діяльності групи визначаються існуючим взаємозв'язком між членами групи. Цей взаємозв'язок може бути позитивним і негативним [9, с. 28].

Як відомо, теоретичною основою кооперативного навчання є теорія розвитку пізнання (Ж. Піаже, Л. Виготський), теорія реструктуризації знання М. Уїтторока. Зокрема, Ж. Піаже вважає, що коли люди

об'єднуються для пізнання дійсності, між ними може виникнути соціальний конфлікт, в результаті якого створюється «пізнавальна нерівновага», яка стимулює розвиток інтелекту [8, с. 18]. Прибічники теорії Піаже стверджують, що між людьми, які займаються спільною діяльністю, виникають дискусії, в яких породжуються і вирішуються «інтелектуальні (пізнавальні) конфлікти», а також переосмислюються і коректуються невірні судження [8, с.21].

Активна навчальна діяльність у групах кооперативного навчання досягається шляхом проблемного формулювання змісту навчального завдання і спрямування навчального процесу на вирішення проблеми. Активний виховний ефект такого навчального процесу досягається шляхом правильної організації роботи групи. Вслід за американським розробником структурного підходу до кооперативного навчання проф. С.Каганом (Spencer Kagan), формування і розвиток соціальних умінь розглядається нами як один з п'яти основних компонентів кооперативного навчання (позитивна взаємозалежність, особистісна взаємодія, індивідуальна відповідальність, соціальні навички, групова обробка результатів) [10, с.141].

Врахування всіх перелічених компонентів може сприяти ефективному формуванню і закріпленню соціальних навичок кооперативного навчання. На сьогодні існує багато різноманітних варіантів навчання через співпрацю. Проте, кожен викладач на практиці може урізноманітнити вже існуючі варіанти за рахунок творчого ставлення до навчального процесу, та за умов чіткого дотримання основних принципів навчання у співпраці: кооперативні групи формуються викладачем до заняття з урахуванням психологічної сумісності студентів. Бажано щоб у кожній групі був сильний студент, середній і слабкий (якщо група складається з трьох студентів), хлопці та дівчата, тобто групи повинні бути гетерогенні

за своїм складом. Якщо група на практичних заняттях працює злагоджено, дружно, немає необхідності міняти її склад. За умови ж, що робота з будь-яких причин є неефективною, склад групи можна змінити. Групі пропонується виконати одне завдання, але під час виконання передбачається розподіл ролей між учасниками групи (ролі зазвичай розподіляються самими студентами, хоча в деяких випадках викладач може внести свої пропозиції); оцінюється робота не одного студента, а всієї групи (тобто оцінка ставиться одна на всю групу); важливо, що оцінюються не тільки, а іноді й не стільки знання, скільки зусилля студентів. При цьому у певних випадках можна надати студентам можливість самим оцінювати результати (особливо проміжні) своєї праці; викладач сам вибирає учасника групи, який повинен надати звіт про виконання завдання. У деяких випадках це може бути слабкий студент (у нашому випадку це стосується, головним чином, його знань з методики викладання граматики, лексики тощо). Якщо слабкий студент може доповісти результати спільної роботи групи, відповісти на питання інших груп, значить мету досягнуто і група виконала завдання, бо мета будь-якого завдання – це не його формальне виконання (правильне/неправильне рішення), а оволодіння матеріалом кожного учасника групи і паралельне оволодіння соціальними навичками [5, с. 56]. Іншими словами, якщо у студентів немає соціальних навичок, кооперативне навчання багато в чому втрачає свою цінність. Уміння спільно працювати в малих групах є передумовою ефективної діяльності груп кооперативного навчання. До вмінь та якостей, потрібних для успішної роботи в малих групах, належать знайомство одним з одним, формування довірливих стосунків, правильне спілкування, сприйняття й підтримка кожного, конструктивне розв'язання конфліктів.

Серед інших найбільш необхідних соціальних навичок виділимо взаємодопомогу, навички спільного отримання необхідної інформації (сюди можна віднести і ряд комунікативних навичок); спільне ухвалення рішення, довіра, вирішення конфліктів. Які ж засоби можуть допомогти вплести розвиток соціальних навичок в канву кооперативного навчання? Перш за все, цей процес повинен бути спланований викладачем заздалегідь і включений до плану кожного заняття. Крім цього, дослідники виділяють такі засоби для структурування процесу оволодіння соціальними навичками:

- ролі та сплановані поведінкові схеми (вербальні та невербальні схеми поведінки, за допомогою яких можна виконати завдання відповідно до ролі);
- моделювання і підсилення результату;
- структури та структурування;
- обмірковування і час на планування [10, с.146].

Для того, щоб реалізувати дані кооперативні соціальні навички, необхідно створити відповідне середовище. С. Каган пропонує створити спеціальний куточок соціальних навичок – дошку, на якій кожен тиждень викладач буде записувати ключову навичку тижня. Кожного тижня він має визначити основну навичку. Існує декілька способів введення певної соціальної навички. Викладач може ввести навичку самостійно, а може запропонувати студентам обговорити і виділити ту навичку, яку необхідно розвинути саме в їхній групі. Після вибору навички необхідно обрати відповідну основну роль тижня. Наприклад, навичці взаємодопомоги відповідає роль “Тренер”, навичці отримання необхідної інформації – “Пошукач”, запису інформації – “Писар”, забезпечення тиші і робочої атмосфери – “Менеджер Шуму та Поведінки”, заохочення інших – “Мотиватор” тощо. Найбільш відповідальним моментом є процес ротації

навичок, адже кожен студент, працюючи в своїй кооперативній групі, повинен “приміряти” до себе цю основну роль тижня [10, с.148].

Особливістю системи соціально-виховної роботи в студентській групі є те, що вона розглядається: як складова системи професійної підготовки майбутнього педагога; як сукупність різноманітних форм, засобів і методів виховного впливу на студентів й організації їх взаємодії; як шлях формування професійної свідомості студентів (морально-орієнтаційний, мотиваційний компонент професійної готовності), розвитку емоційно-ціннісного ставлення до професії вчителя (емоційно-вольовий компонент), відпрацювання професійних умінь та навичок у студентів (змістовно-операційний компонент) [5, с.20]. Студентам, як вважає Л.Орбан-Лембрик, притаманна відповідність зовнішніх стандартів. Це свідчить про те, що студенти в групі, міжособистісний статус яких значно нижчий, ніж у тих студентів, котрі менше часу приділяють навчанню, але в яких добре розвинуті комунікативні здібності, тому потрапивши в нову систему соціалізації, відтворюють вже звичні їм стандартизовані норми та певні стереотипи поведінки: орієнтуються на групу і керуються її думкою у своїх вчинках. Така поведінка серед студентів буде вважатися конформною. Саме вона стає перешкодою до успішного навчання: студент соромиться піднімати руку на семінарських заняттях, ставити різного роду запитання, щоб не викликати негативної реакції у студентській групі тощо. Така позиція особистості у групі призводить до пасивності в освоєнні соціально-психологічного простору вищого навчального закладу та виникнення стратегій неуспіху [4, с.133].

Успішною у студентській групі адаптація буде вважатись у тому випадку, коли у групі панує позитивний соціально-психологічний клімат. Це морально - психологічний настрій, який відтворюється у взаєминах членів групи; умови, що створюють ефективний процес навчальної

діяльності та сприятливу атмосферу для формування тих чи інших стандартів поведінки, якими в подальшому буде керуватись студентська група. Будь-який соціально-психологічний клімат підпадає під вплив: соціально-психологічного клімату в суспільстві; умов життєдіяльності колективу (в нашому випадку – це студентська група); особливостей суспільної думки; психологічного зараження; наслідування; групової динаміки; особливостей міжособистісного спілкування [4, с. 133]. Л.Орбан-Лембрик зазначає, що позитивними ознаками соціально-психологічного клімату у групі вважаються: наявність позитивної перспективи для групи та для кожного її члена; довіра та висока вимогливість членів групи один до одного; можливість вільного висловлювання; достатня поінформованість членів групи про цілі та завдання, що стоять перед групою; відсутність психологічного тиску як всередині групи, так і ззовні; задоволеність від процесу спілкування з членами групи. Позитивний соціально-психологічний клімат у студентській групі сприяє задоволенню у студентів потреби у спілкуванні, позитивному ставленню студента до навчання, розкриттю індивідуальних рис особистості [4, с. 134]. Цього можна досягти за допомогою технологій кооперативного навчання.

У процесі нашого дослідження було виявлено певні труднощі при спробі розвитку соціальних умінь студентів. Працюючи зі студентами III курсу ННІ філології та журналістики, ми використали різні технології кооперативного навчання при подачі методичного матеріалу в межах структурного підходу запропонованого С. Каганом. Кооперативні структури є цікавими тим, що їх можна використовувати в межах будь-якої технології кооперативного навчання. Вони були розроблені як схеми практичної реалізації кооперативного навчання в яких крок за кроком описані моделі поведінки учнів на заняттях.

Проведений діагностичний зріз на початку роботи над технологіями кооперативного навчання показав, що більшість студентів хоч і мають загальні уявлення про кооперативне навчання, не знають його особливостей і не достатньо усвідомлюють його виховний потенціал. В ході проведення занять з використанням технологій кооперативного навчання було відмічено, що найбільш важкий етап – введення студентів в кооперативне середовище і усвідомлення ними того, що відповідальність за роботу групи лежить на кожному. Характер навчального співробітництва та його організація, зокрема зовнішня регламентація діяльності учасників, набувають особливо великого значення. Найбільш ефективними в виховному плані виявились кооперативні структури. Зокрема при акценті на навичку взаємодопомоги нами було використано такі структури як Гра з флеш картками (Flashcard Game), Парна перевірка (Pairs Check), Пронумеровані голови (Numbered Heads); при акценті на навичку підтримки та заохочення – Парна перевірка (Pairs Check), Фішки схвалення (Affirmation Chips) [10, с.150]. При використанні певної кооперативної структури необхідно було наголосити на яку навичку ми орієнтуємось, для цього на дошці було виписано основні вербальні та невербальні схеми поведінки характерні для певної навички. Наприкінці виконання академічного завдання кожній кооперативній групі видавались бланки самооцінки. В даних бланках студенти відмічали ефективність роботи групи, здійснювали самооцінку своєї діяльності, а також відмічали ефективність засвоєння соціальної навички. Етап самооцінки виявився надзвичайно ефективним, адже студенти мали змогу виступити в ролі викладача і оцінити не лише себе, але й своїх колег по групі.

Значна кількість дослідників наголошує на позитивному впливі ролі групового співробітництва на результат діяльності, на особистість студента, на формування навчальної групи як колективу. Це все

досягається завдяки діям складних психологічних механізмів, які регулюють міжособистісну взаємодію. Одне із важливих місць серед них займає рефлексія, через яку встановлюється ставлення учасника до власних дій і забезпечується перетворення цієї дії у відповідності до змісту і форми спільної діяльності. У ситуації спільної роботи з іншими студентами виникають і розвиваються рефлексивні моменти діяльності, зокрема дій контролю (самоконтролю), оцінки (самооцінки) (Г. Цукерман, Н. Крамскова, Л. Айдарова) [6, с. 39]. Тим самим, кооперативне навчання сприяє повноцінному формуванню індивідуальних навчальних дій в єдності їхніх компонентів. Виховний ефект співробітництва обумовлюється формуванням у ситуації спільної роботи з однокласниками “умовно-динамічної позиції”. Вона проявляється в умінні людини оцінювати себе не з точки зору іншої, а з різних точок зору у залежності від місця і функції у спільній діяльності (Д. Ельконін, А. Маркова) [7, с. 98]. Це уміння розвивається за допомогою соціальних навичок.

Кооперативне навчання базується на спільній роботі студентів над навчальними завданнями проблемного характеру (наприклад, у виконанні навчальних проектів з методики викладання іноземної чи рідної мови), коли рішення досягається через поєднання зусиль, тобто кооперацію студентів, які колективними зусиллями досягають спільної мети. Кооперативне навчання на заняттях з методики викладання іноземної мови сприяє об’єднанню знань, навичок та вмінь студентів, їх здібностей та можливостей, що створює умови для взаємонавчання. Студенти починають вчитися один у одного, так що потенціали всіх присвоюються кожному, у результаті чого загальний прогрес у навчанні значно прискорюється. Кооперативне навчання вимагає такої організації навчального процесу, при якій як в аудиторії, так і за її межами студенти постійно працюють у парах та малих групах, звітуючи про результати

самостійної роботи як викладачеві, так і всій своїй академічній групі в цілому. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так однієї думки над іншою. Під час кооперативного навчання студенти вчаться бути демократичними, відкрито спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, самостійно приймати рішення. Такі соціальні навички допоможуть студентам філологічних факультетів у майбутньому під час виконання їх професійної діяльності.

Висновки. Виявлені нами виховні можливості кооперативного навчання дозволяють стверджувати, що вони є надзвичайно важливими та актуальними у наш час, оскільки сприяють ефективному засвоєнню академічних знань, а також допомагають формувати такі соціальні навички як навички взаємодопомоги, спільного отримання необхідної інформації, навички ефективної комунікації, спільного ухвалення рішення, взаємодовіри, вирішення конфліктів. Перспективу подальших розвідок виховного потенціалу кооперативного навчання вбачаємо в дослідженні психолого-педагогічних особливостей групової обробки результатів роботи кооперативної групи як важливого компоненту цього виду навчальної діяльності.

Література

1. Виноградова М. Д. Коллективная познавательная деятельность и воспитание школьников. / М. Д. Виноградова, И. В. Первин. – М.: Просвещение, 1977. – 159 с.
2. Дьяченко В. К. Коллективная и групповая формы организации обучения в школе / В. К. Дьяченко – М.: Амфора, 1998. – 222 с.
3. Курятов В. М. Как организовать обучение в малых группах / В. М. Курятов – СПб.: Педагогика, 2000. – 201 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн.1: Соціальна психологія особистості і спілкування/ Л.Е. Орбан-Лембрик– К.: Либідь, 2004. – 576с.

5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко – К.: А.С.К., 2003. – 192 с.
6. Пугляева Л.В. Психологические аспекты проблемного обучения: Сб. Игровые формы контекстного обучения / Л.В.Пугляева, А.А.Вербицкий. – М.: Знание, 1983. – 190 с.
7. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 245 с.
8. Cooperative Language Learning: A Teacher's Resource Book / [Carolyn Kesser, editor]. – Prentice Hall Regents, 1992. – 257 p.
9. Johnson D. W. Joining Together: Group Theory and Group Skills / D. W. Johnson, R. T. Johnson. – Allyn & Bacon, 1997. – 290 p.
10. Kagan S. Spencer Kagan: Cooperative Learning / S.Kagan. – Resources for Teachers, Inc.1(800) Wee Co-op, 1994. – 800 p.

Аннотация

В статье анализируются воспитательные аспекты кооперативного обучения как творческой групповой деятельности. Рассматриваются возможности использования кооперативного обучения при формировании социальных умений.

Ключевые слова: воспитание, кооперативное обучение, социальные умения.

Summary

The article deals with educational aspects of cooperative learning as a form of creative group work. The possibility of using cooperative learning while shaping social skills is analyzed.

Key words: education, cooperative learning, social skills.